

Dagboek van de opperrabbijn

Dagboek van de opperrabbijn

54 dagen uit het leven van Binyomin Jacobs

Binyomin Jacobs

© 2021 Scholten Uitgeverij BV
Burgemeester Drijbersingel 25c
8021 DA Zwolle
info@scholtenuitgeverij.nl
www.scholtenuitgeverij.nl

Omslagontwerp: Marjoke Knoop
Foto auteur voorplat: Roel Wijnants
Binnenwerk opmaak: Marjoke Knoop
Drukwerk: Drukcase
Eerste druk, februari 2021
ISBN 9789083114903
NUR 716

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van de nieuwste boeken van Scholten Uitgeverij via:
www.scholtenuitgeverij.nl/nieuwsbrief.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, met uitzondering van korte citaten gebruikt in recensies, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Dagboek

van de opperrabbijn

54 dagen
uit het
leven van
**Binyomin
Jacobs**

Voorwoord

Op 13 maart 2020 veranderden het coronavirus en de ziekte COVID-19 de wereld. We mochten ineens veel minder dan we tientallen jaren gewend waren geweest. Musea gingen dicht, maar ook kerken, gebedshuizen en natuurlijk synagogen werden geconfronteerd met beperkende maatregelen. Veel religieuze gemeenten zochten de grenzen op van de wetgeving. Andere, waaronder veel Joodse gemeenten, gingen daar anders, en voorzichtiger mee om. De meeste Joodse gemeenten sloten hun synagogen, diensten werden in tuinen gehouden en in liberaler kringen per Zoom, rabbijnen en voorgangers stuurden hun digitale derasjot – hun preken – voorafgaand aan de vrijdagavonddienst naar hun gemeenteleden. In de maand april werd ook het Joodse familiefeest bij uitstek, het Pesachfeest, anders gevierd. Op de eerste avond van het Pesachfeest, en in traditionele kringen ook op de tweede avond, komt onder normale omstandigheden de hele Joodse familie bij elkaar, met kinderen, kleinkinderen, neven en nichten en vele gasten. Tijdens een maaltijd waarbij allerlei symbolische gerechten gegeten worden die verwijzen naar de Bijbelse Uittocht uit Egypte wordt ook de Haggadah gelezen, een traditionele vertelling over de Uittocht uit Egypte. Deze Haggadah is samengesteld uit Bijbelse, Rabbijnse en latere teksten, met een sterke nadruk op herdenken, op ethisch correct handelen en op de Messiaanse eindtijd. In veel gezinnen werden creatieve, deels digitale, oplossingen gevonden om toch samen te kunnen vieren.

Inmiddels weten we dat in elk geval ook een deel van 2021 in het teken van de beperkingen zal staan. En de grote vraag die boven onze hoofden hangt, is natuurlijk: in welke mate

zien onze levens er na de crisis nog hetzelfde uit? Daarop hebben wij nog geen antwoord. In het Joods Cultureel Kwartier in Amsterdam, dat bestaat uit het Joods Historisch Museum, het Kindermuseum, de Portugese Synagoge, de Hollandsche Schouwburg en het Nationaal Holocaust Museum, ontkwamen we natuurlijk ook niet aan de beperkende maatregelen. We waren lang dicht en een van de wrangste momenten was de opening van een tentoonstelling over het werk van de beroemde kunstenares Charlotte Salomon, die op 13 maart 2020 om 15.00 uur plaatsvond, waarna die, door de toen afgekondigde lockdown, om 17.00 uur weer dicht moest.

We realiseerden ons al snel dat het van groot belang zou zijn om vast te leggen hoe de crisis het Joodse leven in Nederland en het leven van Joden in Nederland ging veranderen. We zochten daarbij de samenwerking met bijvoorbeeld het Amsterdam Museum, dat een digitaal project Corona in de stad had opgezet, waaraan we een bijdrage hebben geleverd. Maar er was ook een ander project, waarvan we ons realiseerden dat er bijzondere connecties te maken waren met de coronacrisis. Voor over een aantal jaar bereiden we een tentoonstelling voor die gewijd zal zijn aan de mens als individu, waarin zelfportretten en zogeheten egodocumenten worden getoond. Het begrip 'egodocument', dat in Nederland door de historicus Jacques Presser gemunt is, verwijst naar dagboeken, brieven of andere bronnen die gaan over persoonlijke levensgebeurtenissen. We besloten om een aantal prominente Nederlandse Joden, van verschillende komaf en meer of minder betrokken bij de religieuze praktijk van het Jodendom, te vragen voor ons een dagboek bij te houden. De bijzondere coronatijd, met zijn grote impact op zowel onze dagelijkse gezamenlijke levens, als op onze privélevens, zou zeker bijzondere verhalen opleveren.

Een van die prominente Joden was opperrabbin Binyomin Jacobs.

Opperrabbin Jacobs was niet alleen een van onze trouwste schrijvers, hij zou ook binnen de kortste keren een ontzettend populaire schrijver worden. Zijn eerste dagboeken kwamen nota bene nog uit Canada, waar hij een bezoek aan zijn dochter aanzienlijk moest verlengen, gedwongen door de coronacrisis. Maar vooral toen hij eenmaal weer terug in Nederland was, gaven de dagelijkse dagboeknotities een heel bijzonder inzicht in het effect van de crisis op zowel zijn beroepsmatige leven als zijn privéleven. CIP, het Christelijk Informatie Platform, besloot zijn dagboeken te gaan publiceren. En na een aantal maanden besloten eerst de Joodse Omroep en later ook het Nieuw Israëlietisch Weekblad, de krant van Joods Nederland, de dagboeken eveneens te gaan publiceren, via hun websites. En ook daar werden en worden ze bijzonder goed gelezen. Zoals dat gaat in deze digitale tijden namen andere sociale media de dagboeken weer over, en we kunnen ervan uitgaan dat ze dagelijks vele duizenden mensen bereiken. Die populariteit verbaast opperrabbin Jacobs zelf waarschijnlijk nog het meest van iedereen. 'Weet je of iemand ze überhaupt leest', was de meest gebruikelijke vraag die hij mij in onze vele telefoongesprekken stelde, en mijn antwoord was stevast dat dat zeker het geval was.

Wat maakt die dagboeken nou zo lezenswaardig? Daarop is een aantal antwoorden te geven. Voor de Joodse lezers zijn de dagboeken een feest van herkenning. De vele bijzondere ontmoetingen van de opperrabbin, de constante verwijzingen naar het religieuze Joodse leven van alledag, en de duidelijke politieke stellingnames in een aantal van de dagboekantekeningen, spreken hen het meest aan. Voor de neutrale niet-Joodse,

vaak maar niet altijd christelijke, lezer geven de dagboeken een heel helder en gelaagd antwoord op de vraag ‘wat doet een rabbijn eigenlijk?’ Een rabbijn is veel meer dan een geestelijke, veel meer dan een voorganger en veel meer dan een wetgeleerde. Veel rabbijnen zijn spreekbuizen van Joods Nederland, die door andere Joden, door de overheid, door de politiek, door de kerken, door de pers, kortom door Jan en alleman, worden aangesproken op Joodse zaken. Maar opperrabbijn Binyomin Jacobs is daarbij wel de primus inter pares, de eerste onder zijns gelijken, een rol die hij in de publieke ruimte vooral de laatste jaren heeft overgenomen van zijn liberale collega Avraham Soetendorp. Die rol van spreekbuis kan gaan over herdenken, over ethische vraagstukken, over antisemitisme, over Israël, over ritueel slachten, maar bijvoorbeeld ook over de recente protestantse schuldbekentenis ten aanzien van de vervolging en de moord op de Nederlandse Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Rabbijn Jacobs’ openhartige notities over al deze thema’s laten de complexiteit zien van het rabbinaat en geven blijk van zijn heel eigen, zorgvuldige invulling daarvan. En dat dan in een tijd waarin we van alles niet mogen.

Toen Christenen voor Israël mij benaderde met de vraag of ik het een goed plan zou vinden om een selectie van de dagboeken als boek uit te brengen, moest ik niet lang nadenken. Ik wil hier mijn dank uitspreken aan Rita Quartel en Frank van Oordt van Christenen voor Israël, voor hun goede zorgen om dit project tot een goed einde te brengen, en aan Rita Quartel nog eens temeer, voor het degelijke redactiewerk van haar hand. Ook de uitgever, de heer Cees Scholten, geldt mijn grote dank, voor zijn bereidheid deze uitgave in zijn fonds op te nemen. Maar de grootste dankbaarheid komt opperrabbijn Binyomin Jacobs toe. We kenden elkaar al een beetje, maar door dit project is een vriendschappelijke relatie ontstaan die

voor mij het beroepsmatige overstijgt. We hadden beiden geen idee waaraan we begonnen, maar het bleek een mooi en bijzonder idee. Hoe mooi, en hoe bijzonder, dat laat ik graag aan het oordeel van u, de geïnteresseerde lezer, over.

Prof. dr. Emile Schrijver

Algemeen directeur Joods Cultureel Kwartier, Amsterdam

Inhoudsopgave

Voorwoord		5
12 april	Diep respect voor mijn ouders	15
14 april	Na ieder 'goed' is er altijd een 'beter'	19
21 april	Een Jood is een Jood	22
5 mei	Een briljant antwoord	24
7 mei	De rabbijn heeft geen mening	28
13 mei	Kijk niet naar de fles	31
14 mei	De klokken van de Lange Jan en antisemitisme	35
19 mei	Baby op bestelling	39
24 mei	Himmelstrasse	42
1 juni	De wereld op z'n kop!	45
2 juni	Verbroedering, ondanks het pijnlijke verleden	49
7 juni	Ik hoop dat alles weer gewoon wordt	53
10 juni	Beproefde vriendschap	56
11 juni	Wie is er schuldig, de Jood of de lantaarnpaal?	61
14 juni	Beeldenstormen en slavernij	66
15 juni	Begrijpen dat we het niet begrijpen, is ook een vorm van begrip	70
24 juni	Een Jood als spion en zionist	74
28 juni	Hoe Bep in het voorportaal van de hel op bijzondere wijze ontsnapte aan deportatie	78

29 juni	De bisschop in mijn huis is een bisschop zonder kruis	82	22 oktober	Bij twijfel niet inhalen?	171
1 juli	Kopgeld	86	26 oktober	Vrijspraak na diefstal	174
7 juli	Wat je met luisteren kunt bereiken	89	1 november	Vaccin verliest van de minister	179
9 juli	De mens leert nooit van de geschiedenis	94	2 november	Koffie met gebak om landverraders te herdenken!	183
14 juli	Onverwachte inval van handhavers	97	4 november	Ze hebben mijn schoonvader niet kapot gekregen	187
19 juli	Spanning: corona of de terrorist	101	9 november	Vrijheid van meningsuiting... maar wel met grenzen!	192
20 juli	Zeker orthodox, hè?	105	15 november	Mijn auto in de vangrail!	195
27 juli	De Derde Tempel Licht in duisternis	110	26 november	Gedoopt 'met de beste bedoelingen'	198
4 augustus	Mijn dagboek wordt gelezen!	113	29 november	Ruimte om te bewegen	202
9 augustus	De bisschop, Deuteronomium 11:20 en Beiroet	116	6 december	Foute rechters	205
14 augustus	Het kind van foute ouders	120	15 december	Licht brengen in de duisternis	209
17 augustus	Dank politie, ik voel me veilig	123	21 december	Cohen uit Schin op Geul	212
23 augustus	Zesendertig Joden bestaan alleen nog in het mapje 'Iran' op mijn computer	128			
25 augustus	Opperrabbijn (bijna) betrapt op oplichting	131			
27 augustus	Ethiek is eng	134			
1 september	Journalist: gevaar voor de samenleving	138			
3 september	Complimenten voor CDA-parlementariër	142			
16 september	Laten we ons levend begraven?	145			
17 september	Hoge Feestdagen	148			
29 september	Antisemitisme in Zweden op Jom Kipoer	152			
11 oktober	Binnen 24 uur begraven!	155			
14 oktober	Mijn G'd, de moffen, we gaan er allemaal aan...	159			
15 oktober	Van Den Helder naar Sobibor	163			
18 oktober	De eerste lockdown, de ark van Noach	168			

Diep respect voor mijn ouders

Over drie weken is het Pesach, het feest van de Uittocht uit Egypte, bevrijding van de slavernij. Maar het tegenovergestelde van bevrijding voelen we dit jaar wel erg aan den lijve. Het lijkt, voelt en is een gegeven: we kunnen geen kant op! We zitten vast. Maar zitten we wel echt vast of heeft het vastzitten misschien ook een overheersend geestelijke component? Slavernij heeft ook heel veel te maken met hoe ik aankijk tegen mijn beperkingen.

Laat ik vooropstellen dat het een gezond en belangrijk principe is binnen het Joodse denken om bij de ander het goede te zien en naar jezelf steeds met een kritische blik te kijken. Als ik bij de medemens een onjuist gedrag waarneem, kan dat alleen omdat ook bij mijzelf dat negatieve, desnoods op een lager niveau, aanwezig is. Als ik namelijk van het bestaan van dat kwaad geen weet heb, is het ook niet mogelijk dat te zien. Het is dus erg makkelijk om te benadrukken wat voor prachtige leringen we kunnen trekken uit het isolement waartoe wij nu fysiek en vooral ook geestelijk gedwongen worden. En dus richt ik dit schrijven niet aan u, beste lezer, maar aan mijzelf. Zelfreflectie in een tijd waarin alles anders loopt dan verwacht.

Ik moest denken aan de toespraak die ik in een dorp ergens in Friesland hield, zo'n dertig jaar geleden. Er werd een Yad Vashem-onderscheiding uitgereikt aan Rechtvaardigen onder

de Volkeren, die geheel belangeloos en met gevaar voor eigen leven Joden hadden gered. Zoals gewoonlijk was er een welkomstwoord door een vrijwilliger van Yad Vashem Nederland, waarna ik mocht spreken, weer gevolgd door de cultureel attaché van de Israëlische ambassade met aansluitend de uitreiking van de onderscheiding. Hoe het verdere programma eruitzag, is hier niet relevant. Nadat ik mijn toespraak had gehouden, was het woord aan de cultureel attaché. Hij begon zijn toespraak met de woorden: 'Although I am not a religious Jew' ('Hoewel ik geen gelovige Jood ben'). Zijn toespraak was verder prima, maar ik vroeg hem waarom hij benadrukte dat hij geen gelovige Jood is. In mijn optiek een overbodige opmerking en bovendien een beetje beledigend naar de aanwezigen, die allen gelovige christenen waren. Hij gaf sportief en welgemeend aan dat ik gelijk had en dat hij in de toekomst zou opletten.

Twee dagen later zaten wij samen in de trein naar Middelburg. Hij was in Den Haag ingestapt en ik zat al vanaf Amersfoort in diezelfde trein. Onze treinontmoeting was niet afgesproken maar het resultaat van toeval, voor zover dat bestaat. Hij zag mij zitten, nam tegenover mij plaats, en in plaats van 'goedemiddag' waren zijn woorden: 'Rabbi, I am a religious Jew' ('Ik ben wel degelijk een gelovige Jood'). En toen begon hij zijn verhaal. Zijn ouders waren overlevenden van de Sjoa, zijn vader kwam uit Polen, zijn moeder uit Duitsland. Na de oorlog gingen ze allebei op alija naar Israël, leerden elkaar daar kennen en trouwden, waarna hij geboren werd. 'Ik heb nooit kunnen begrijpen waarom mijn ouders, en hun hele generatie, zich hebben laten afslachten. Wij, trotse Israëliërs, zouden de vijand keihard verslagen hebben. Ik keek neer op mijn vader en moeder. Maar gedurende de Jom Kipoeroorlog kreeg ik een andere kijk op mijn ouders. Ik was luitenant in het leger, gaf leiding en was verantwoordelijk voor meer dan vierhonderd

“

**Ik voel, veel te laat
natuurlijk, een diep
respect.**

manschappen van een tankdivisie. Op een gegeven moment waren wij omsingeld door het Egyptische leger. We zagen ze natuurlijk niet, want tanks staan niet vlak tegenover elkaar in een oorlog, maar toch. Ik was doodsbang en smeekte: 'Lieve G'd, red mijn manschappen en mijzelf. En als U mij redt, weet dan dat ik altijd koosjer zal eten, sjabbat zal houden en de dagelijkse gebeden zal uitspreken.' Wat was ik bang. En toen dacht ik aan mijn lieve ouders, zeven jaar omsingeld door vijanden, zonder wapens en geen land waarheen ze konden vluchten. Niemand die ze zou willen redden. En ik zat daar, zwaar bewapend, de vijand zagen we niet eens en ik wist dat het sterkste leger ter wereld ons binnen enkele dagen zou komen bevrijden. Wat een lafaard, wat een disrespect voor mijn ouders.'

Terwijl ik in quarantaine zit in mijn eigen huis, gevangen (?), denk ik aan mijn lieve ouders. Vijf jaar omringd door vijanden die hun vernietiging voor ogen hadden, waarvan bijna drie jaar in onderduik, in quarantaine. Ze konden geen kant op. De duikouders van mijn vader waren uitbuiters, die van mijn moeder door en door goede mensen. Mijn vader zat bijna drie jaar volledig opgesloten. Hij kon geen kant op, zelfs niet even een frisse neus in de tuin halen, en daarbij ook nog zware honger. Ik heb nooit op mijn ouders neergekeken, maar ook nooit nagedacht over hun leven in de onderduik. Ik voel, veel te laat natuurlijk, een diep respect. Het enige wat ik steeds heb mogen aanhoren, is dat zij het goed hebben gehad in vergelijking met de grote meerderheid die in de kampen gezeten had...

Ik moet gewoon niet zeuren, zeg ik tegen mezelf. Geïsoleerd? Ik heb e-mail, telefoon en kan echt wel even een ommetje maken. En los hiervan kan ik juist nu zoveel voor de medemens betekenen.

Na ieder 'goed' is er altijd een 'beter'

Als het Joodse volk, na de Uittocht uit Egypte, bij de Schelfzee aankomt, hebben ze een probleem. Ze kunnen niet vooruit vanwege de zee die voor hen ligt, maar achter hen doemt het Egyptische leger op onder leiding van de farao, die er inmiddels spijt van heeft dat hij het Joodse volk heeft laten gaan. In de discussie die dan onder de Joden ontstaat, ontstaan drie partijen.

De eerste partij wil de strijd met de Egyptenaren aangaan. Partij 2 vindt dat het beter was geweest om als slaaf in Egypte te blijven dan in de woestijn te moeten sterven. De derde partij is van mening dat als de Enige Echte Richting-aanwijzer de zee als richting aangeeft, ze die weg ook moeten bewandelen. Partij 3 wint, en het Joodse volk trekt onverschrokken de zee in. U kent het vervolg. De zee splijt zich, er ontstaat een pad, en het Joodse volk trekt verder op weg naar de berg Sinaï. Wat zij kunnen, kunnen wij ook, moeten de Egyptenaren gedacht hebben... en zo wordt het hele Egyptische leger uitgeschakeld, want allen verdrinken. Dit gebeuren gedenken wij op de zevende dag van Pesach. Maar waarom eigenlijk? Het was een indrukwekkend wonder, een en al G'ddelijkheid, maar had in feite niets van doen met de Uittocht uit het land Egypte. Ze waren Egypte immers al uit, ze waren de grens al gepasseerd. En toch eindigt de Pesachweek, de Pesachgeschiedenis, met de doortocht door de Schelfzee.

Er zijn twee manieren om iets achter je te laten. Denk aan de vluchtelingen die naar ons land gekomen zijn. Enerzijds verlaten ze het gebied dat voor hen onveilig is, anderzijds blijven ze helaas vaak hangen in de cultuur die ze juist achter zich wilden laten. Hetzelfde probleem deed zich voor bij het Joodse volk. Ja, ze hadden het land Egypte achter zich gelaten, maar had Egypte ook hen verlaten? De Uittocht uit Egypte was en is een proces. Eerst is er de fysieke afstand, de grens over, en dan ga je langzaam maar zeker op weg naar de berg Sinaï om Torah en Traditie te kunnen aanvaarden. Voortdurend aan jezelf werken. Na ieder 'goed' is er altijd een 'beter'. We tellen de dagen, we hunkeren naar de ontmoeting met G'd bij de berg Sinaï.

Die doortocht door de Schelfzee is wel een heel belangrijke stap, die niet zozeer aan de toekomst gekoppeld is maar nodig was voor het verleden. De Uittocht was nog niet volmaakt, want er was nog angst. Angst voor de Egyptenaren, angst voor een onbekende toekomst en ook angst voor de verandering. De Egyptenaren verdronken, de angst was verdwenen en bleek uiteindelijk ongegrond.

We begonnen op de Seideravond met de Uittocht en op de laatste dag van Pesach beëindigen we de Uittocht en richten onze blik vanaf dat moment uitsluitend op de toekomst. De angst werd uitgeschakeld. Ik heb de laatste dagen veel mensen telefonisch mogen spreken. Ook heb ik WhatsAppberichten en e-mails ontvangen. Ik bespeurde daarin angst en onzekerheid, en vragen over hoelang de coronacrisis nog zal gaan duren. Maar de prachtige reacties, de echte 'Schelfzee-reacties', overheersten. Er waren er die de Seider (maaltijd op de eerste avond van Pesach) alleen vierden, maar toch vonden ze daarin juist verrijking. Ik kreeg woorden als 'diepgang',

'intensere beleving' en zelfs 'bevrijding' te horen. Gut Jom Tov! Nog vele goede en gezonde jaren, jaren van bevrijding, fysiek en zeker ook geestelijk!